

УДК 502:349.6

DOI: <https://doi.org/10.22182/pr.7222022.11>

Прегледни рад

*Драгољуб Тодић**

Институт за међународну политику и привреду, Београд

ПРИРОДНИ РЕСУРСИ У МЕЂУНАРОДНОМ ПРАВУ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ И ГЛОБАЛНИ ПАКТ ЗА ЖИВОТНУ СРЕДИНУ**

Сажетак

У раду се даје приказ основних извора међународног права животне средине којима се регулише управљање и заштита природних ресурса. У уводном делу се указује на извесна методолошка питања и тешкоће у дефинисању појма „природни ресурси”. Наглашава се значај природних ресурса као узрока потенцијалних сукоба између држава. Централни део рада је посвећен анализи међународно-правних оквира управљања и заштите природних ресурса. Указује се на чињеницу да се норме од значаја за природне ресурсе могу пронаћи у различитим областима међународног права (животна средина, инвестиције, људска права, хуманитарно право, итд.). Посебно се анализирају релевантни међународни уговори у области животне средине. У другом делу рада се разматра садржај одредби Глобалног пакта за животну средину које су од значаја за природне ресурсе. Основни циљ рада је испитивање односа међународних уговора у области животне средине према природним пресурсима. У раду се разматра теза да управљање и заштита природних ресурса нису уређени на целовит начин и да Глобални пакт за животну средину представља један од покушаја изградње интегралног приступа заштити животне средине, укључујући и природне ресурсе.

* dtodic@yemail.com; d.todic@diplomacy.bg.ac.rs.

** Рад је настао у оквиру научноистраживачког пројекта „Србија и изазови у међународним односима 2022. године”, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, а реализује Институт за међународну политику и привреду током 2022. године

Кључне речи: природни ресурси, животна средина, међународни уговори, одрживи развој, инвестиције, људска права, Глобални пакт за животну средину.

УВОД

Природни ресурси су одувек предмет интересовања различитих научних дисциплина.¹ У међународним односима питање положаја појединих држава поводом природних ресурса обично се разматра у контексту чинилаца који детерминишу карактеристике и квалитет геополитичких и геоекономских односа у међународној заједници. Процес глобализације и јачање међузависности на специфичан начин су изоштрили питање значаја природних ресурса за међународну економију и односе између појединих држава и региона. Како глобална потрошња материјала почива на великој производњи робе за храну, енергију и сировине, управљање природним ресурсима дуго је било расправљано у контексту процеса економских интеграција (Cotula 2020). На тим основама је на више начина актуелизовано и питање достигнутог нивоа развоја међународних правила и модалитета правног регулисања односа између држава поводом природних ресурса.

У литератури превладавају ставови којима се питање повода и узрока сукоба између појединих држава (или унутар држава) све чешће доводи у директну или посредну везу са природним ресурсима. Различити подаци о томе релативно јасно документују озбиљност питања и потребу његовог свестраног разматрања. Сматра се да је током последњих шездесет година најмање четрдесет посто свих сукоба унутар државе било повезано с природним ресурсима. Грађански ратови попут оних у Либерiji, Анголи и Демократској Републици Конго фокусирали су се на „високовредне” ресурсе попут дијаманата, злата, дрвета, минерала и нафте. Други сукоби, укључујући и оне у Дарфуру и на Блиском истоку, повезују се са питањем контроле оскудних ресурса као што су плодна земља и вода (UNEP 2009, 5).

Фандер и др. (Funder и др. 2012, 17), позивајући се на друге

1 Питање дефиниције појма „природни ресурси“ могло би се посебно разматрати, будући да се међународно право не бави овим питањем не експлицитан начин. Постојеће дефиниције наглашавају „ресурсни“ карактер природе кроз потенцијалну валоризацију на тржишту и/или вредност за човека. Ово се делимично наслања и на чињеницу да у међународном праву не постоји међународни уговор који се на општи начин бави питањем природних ресурса. Такво стање делимично осликава и један од полазних истраживачких проблема. Трагање за релевантним изворима међународног права упућује на различите међународне уговоре у оквиру више области међународног права.

изворе, сматрају да су сукоби повезани с природним ресурсима у основи друштвени сукоби (насилни или ненасилни) чији се узроци објашњавају одговорима на питање како појединци, породичне заједнице и државе контролишу или добијају приступ ресурсима, унутар специфичних економских и политичких оквира. Такви сукоби могу изражавати несугласице око расподеле ресурса, неједнакости, права на земљиште, итд. Ово се нарочито односи на рурална подручја, где су материјални услови лоши и где се локални сукоби често повезују са борбом око ресурса (Mwanika 2010). Анализе показују да су неки природни ресурси често појављују као повод и узрок избијања спорова. Управљање водним ресурсима постаје једно од најосетљивијих питања. Процењује се да је више од 330 спорова везаних за слатку воду забележено између 1900. и 2017. године. Ови међудржавни спорови око слатке воде обично укључују сложена правна, политичка и научна питања и, ако се не разреше, могу утицати на погоршање односа између заинтересованих држава, прелазећи у насилни сукоб. Такво погоршање се догодило у случају спора око реке Јордан између Сирије и Израела, спора око реке Сенегал између Мауританије и Сенегала, спора око реке Нил између Египта и Судана, спора око реке Еуфрат-Тигрис између Турске и Сирије, итд. (Meshel 2018, 5).

Иако би се питање значаја природних ресурса могло сматрати солидно документованим, чини се да потреба сагледавања места и улоге међународно-правне регулативе у овој области изгледа помало запостављено. Таквим се може сматрати питање колико се начин регулисања управљања и заштите природних ресурса, као и односа држава и других субјеката поводом природних ресурса, могу сматрати једним од чинилаца који утиче на међународни мир и стабилност. Питање функционалности постојећег система међународно-правне регулативе од значаја за управљање природним ресурсима, нарочито када се ради о природним ресурсима подељеним између две или више држава, предмет је расправа чији је циљ указивање на слабе тачке постојећег система и потребу превазилажења празнина. У том смислу, више је питања која би у детаљнијој анализи требало размотрити, попут питања парцијалног приступа у регулисању статуса природних ресурса, као узрока и последица фрагментације међународног права (Ђајић 2016). Норме које се односе (или могу да односе) на природне ресурсе расуте су у бројним изворима права различитих ужих области. Осим међународног права животне средине, део норми од значаја за природне ресурсе садржан је у правилима међународног инвестиционог права (посебно правилима

међународног арбитражног права), затим правилима међународног права људских права, правилима хуманитарног права која регулишу заштиту током оружаних сукоба, итд.²

У овом раду се даје преглед тренутног стања основне међународно-правне регулативе од значаја за природне ресурсе у делу који се односи на животну средину. За основу анализе се узимају кључни међународни уговори у области животне средине глобалног карактера чији су допозитар УН. Указује се и на области где не постоје посебна правила која би могла бити релевантна за природне ресурсе. Наглашава се правац будућег развоја међународног права који је заснован на интегралном приступу кроз покушај да се закључи општи оквирни међународни уговор у области животне средине којим би се дефинисала правила управљања заштитом животне средине, а тиме и природних ресурса.³ Најозбиљнији покушај у том правцу учињен је у сусрет обележавању пола века развоја савременог међународног права животне средине (Aguila 2020) кроз активности стручњака окупљених у оквиру француског пројекта. Резултат пројекта је нацрт Глобалног пакта за животну средину, који је представљен у УН 2017. године.⁴ Документ представља покушај да се основна правила права животне средине до извесне мере унифицирају на начин којим ће се обезбедити целовит приступ заштити животне средине. У том смислу у овом раду се испитује да ли одредбе Глобалног пакта са животну средину садрже норме које би могле бити релевантне за природне ресурсе и већ постојећа правила међународног права која се односе на природне ресурсе.

2 Због ограниченог простора, детаљнија расправа о овим аспектима управљања природним ресурсима се оставља по страни.

3 Питање односа између „животне средине” и „природних ресурса” заслужује посебну анализу. У овом раду се, без посебног доказивања, полази од става да „природни ресурси” представљају један од кључних елемената појама „животна средина” посредством чињенице да „природа” представља један од централних елемената „животне средине”.

4 У наставку активности Генерална скупштина УН је у мају 2018. године усвојила резолуцију „Према глобалном пакту за животну средину” (UNGA 2018). Овом резолуцијом основана је међувладина радна група са мандатом да расправи питања која се односе на могућности отварања преговора о споразуму који би требало да на једном месту обухвати сва општа начела међународног права животне средине. У мају 2019. међувладина радна група је завршила свој мандат и усвојила више препорука које је службено подржала Генерална скупштина УН у августу 2019. године. Међутим, радна група је супротно очекивањима дела стручне јавности препоручила припрему „политичке декларације”, без позивања на кодификацију начела међународног права заштите животне средине (de Lassus St-Geniès 2020).

МЕЂУНАРОДНО-ПРАВНИ ОКВИР ЗАШТИТЕ ПРИРОДНИХ РЕСУРСА

Као што је већ назначено, различити су приступи разматрању питања управљања природним ресурсима са међународно-правног становишта (људска права, право животне средине, трговинско право, инвестициони споразуми, право оружаних сукоба, итд.) (Romanin 2015), што има своје упориште у значају проблема као таквог и сагледавању могућих начина решавања отворених питања која проистичу из постојећег стања у овој области. Дуго је управљање природним ресурсима било скоро доминантно у сенци правила унутрашњег права појединачних држава и на начин који је природне ресурсе директно повезивао са суверенитетом држава. Деколонизацијски процес шездесетих година прошлог века изнедрио је принцип суверености над природним ресурсима који је ушао у савремено међународно право постајући „скоро одмах један од његових кључних стубова“ (Angeli 2017). Миранда (Miranda 2012, 789), позивајући се на друге ауторе, наводи да се међународно парво од свог настанка, бави различитим питањима која се односе на земљиште и природне ресурсе (власништво, коришћење, контрола, развој, итд.). У периоду распада колонијализма развијена је међународна доктрина трајног суверенитета над природним ресурсима која је примењивана на међудржавне спорове између колонијалних држава и нових независних држава. Иако се данас расправља о променама у садржају и смислу правила која обухвата овај принцип, неки основни елементи и значај овог принципа и даље се у основи не доводе у питање.

Временом су концепту заснованом на националном суверенитету над природним ресурсима придодати и елементи савременог међународног права животне средине и одрживог развоја (Barral 2016). Могло би се говорити о континуираном развоју чији је циљ боље промовисање одрживог коришћења природних ресурса на глобалном, регионалном, прекограничном и националном нивоу. Ово посебно у погледу питања која су обухваћена „заједничком бригом човечанства” и „заједничком баштином човечанства” (Тодић 2021).

Билдр (Bilder 1980, 451) је, још пре четири деценије, констатовао да међународно право поставља оквир за „међународни систем природних ресурса”, установљавајући одређена темељна правила о томе како државе могу „поседовати” или контролисати поједине ресурсе. Аутор је, расправљајући о улози међународног

права у регулисању управљања природним ресурсима, пошао од става да је међународна заједница усвојила (или би могла да усвоји) четири врсте правила. То су правила која укључују признавање националне контроле над природним ресурсима, заједнички приступ природним ресурсима, заједничку националну контролу ресурса и међународно власништво и контролу ресурса. Данас, након више од пола века изгледа да је основни модел расправе о међународно-правном регулисању управљања природним ресурсима само до извесне мере обogaћен брисањем граница између описаних правила у правцу доминације међународне контроле ресурса. Говорећи о „међународним ресурсима”, аутор наглашава да су међународна правила и споразуми форма кроз коју нације (државе) изражавају своје интересе за ресурсе. У савременим условима улога међународног права је незаменљива, без обзира на могуће критике различитих аспеката његовог функционисања. Међународно право пружа „процедуре, скуп техника и скуп искустава који могу помоћи државама у проналажењу бољих решења за проблеме ресурса.” У литератури постоје и ставови да се међународно право „често сматра премеканим у постављању обавеза повезаних са заштитом природних ресурса и животне средине, а лоше извршавање постојећих захтева још више отежава постизање такве заштите и одговарајуће сигурности” (Ebbesson 2014, 87).

Тешко је приговорити ставу неких аутора који међународно право животне средине узимају на „подразумевајући” начин, као полазну основу истраживања односа између природе и права (Natarajan and Khoday 2014, 576–577). Као што је већ назначено, без обзира како дефинисали појам „животне средине“, или којој од већ постојећих дефиниција се приклонили, „природа” увек остаје његов централни елемент.⁵ Отуда је у међународном праву животне средине могуће релативно јасно идентификовати неколико нивоа расправе у оквиру којих се питање односа према природним ресурсима може посебно разматрати. Заштита биљног и животињског света би се могла сматрати првим кругом питања за који се недвосмислено може тврдити да представља садржај међународно-правних правила која се односе на природне ресурсе.⁶ Најшира основа регулисања, како по предмету регулисања тако

5 И Регистар међународних уговора у области животне средине, који се сачињен у оквиру УНЕП-а, „природу и природне ресурсе (на регионалном нивоу)” препознаје као заједничку категорију (UNEP 2005).

6 Овде би, вероватно, требало имати у виду преплитања и однос са неким другим ужим дисциплинама као што је, нпр. међународно право дивљачи (*international wildlife law*). (Видети Trouwborst, *et. al* 2017).

и по географском обухвату подручја (глобално), дефинисана је у Конвенцији о биолошкој разноврсности (1992).⁷ Овај међународни уговор под појмом „биолошке разноврсности” подразумева „разноврсност живих организама у свим оквирима укључујући, између осталог сувоземне, морске и друге водене екосистеме и еколошке комплексе чији су део, укључујући и разноврсност у оквиру врсте, између врста и између екосистема” (чл. 2). На овај начин је предмет заштите постало широко поље које знатно премашује, по различитим правцима и нивоима, оквире могућих дефиниција појма „природни ресурси”. Ипак, основна интенција овог међународног уговора је да регулише понашање држава у односу према „биолошким ресурсима” што је на више места (од преамбуларног дела до дела у којем се прописују конкретније обавезе и права држава) експлицитно прописано.⁸ Међутим, изгледа да је покушај дефинисања јасније границе са неким сродним појмовима, а за потребе онога чиме се овај међународни уговор бави (укључујући и појам „природних ресурса”) установљен кроз дефиницију појма „биолошки ресурси”. Овај појам „укључује генетичке ресурсе, организме и њихове делове, популације или било које друге биотичке компоненте екосистема са стварном или потенцијалном наменом или коришћењу за човечанство.”⁹ Истовремено, за нашу расправу није без значаја ни чињеница да се Конвенција директно одређује и према „генетичким ресурсима”, под чиме се у оквиру овог међународног уговора подразумевају „генетички материјал од стварне или потенцијалне вредности.” Овај аспект природних ресурса је регулисан посебним, касније усвојеним, међународним уговором. Ипак, у Конвенцији се прави и јасна референца према „природним ресурсима”, али тај појам није на посебан начин дефинисан. У члану 15, када се прописују правила која се односе на „приступ генетичким ресурсима”, каже се да „уважавајући суверена права држава над њиховим националним природним ресурсима,

7 Циљ овог међународног уговора је очување биолошке разноврсности, одрживо коришћење њених компоненти и „поштена и праведна подела користи” које проистичу из коришћења генетичких ресурса. То укључује мере (права и обавезе) које се односе на приступ генетичким ресурсима, трансфер релевантних технологија, одговарајуће финансирање, итд.

8 Нпр. у преамбули Уговора се „поново потврђује да државе имају суверена права на сопствене биолошке ресурсе”, затим, се „потврђује” да су „државе одговорне за очување своје биолошке разноврсности и коришћење сопствених биолошких ресурса на одржив начин”, итд.

9 Оваква формулација подразумева да се дефиниција појма „биолошки ресурси” не исцрпљује на набројане елементе, али то не оставља ни простор за безгранично проширивање значења појма.

овлашћење за утврђивање приступа генетичким ресурсима има национална влада и то подлеже националном законодавству.” Истовремено, „природа” се спомиње и у контексту ставова, права и обавеза који се односе на „природна станишта”, „природну средину” и „природне екосистеме”, али посебне обавезе у вези са „природним ресурсима” нису прописане.

Шуме у међународном праву нису на посебан начин идентификовани као предмет заштите неког међународног уговора глобалног, иако се одредбе неких других међународних уговора (укључујући и Конвенцију о биодиверзитету) недвосмислено јасно односе и на „шуме” и „шумске ресурсе”.¹⁰

Земљиште као предмет заштите, у оквиру међународног права животне средине, препознато је тек у последњој фази развоја ове области међународног права. На глобалном нивоу се та врста заштите односи на права и обавезе држава које проистичу из Конвенције Уједињених нација о борби против десертфикације у земљама са тешком сушом и/или десертфикацијом, посебно у Африци (1994). Земљиште на које се односи овај међународни уговор обухвата „терестични био-продуктивни систем који обухвата земљиште, вегетацију, друге живе врсте и еколошке и хидролошке процесе који се одвијају унутар тог система” (чл. 1, тач. д). Неколико процеса у вези са којима су прописане извесне обавезе и права држава су на специфичан начин дефинисани. То су процеси који су означени као „десертфикација”, „суша” и „деградација земљишта”.

Руде и рудна богатства нису предмет заштите у оквиру посебног међународног уговора у области животне средине. Међутим, управљање неким процесима у оквиру производње и употребе појединих елемената који су повезани са рудама предмет је регулисања неких међународних уговора. На глобалном нивоу је Конвенција о живи вероватно најјаснији пример, док би се међународни уговори који имају за предмет регулисања коришћење фосилних горива (у сектору енергетике) требало посебно разматрати.

Када се ради о водним ресурсима, изгледа да се они могу сматрати једним од најчешћих питања којима се бави међународно право.¹¹ Потребне да се ова питања регулишу нормама међународног права условиле су прекограничне карактеристике слатководних ресурса (или потенцијалне прекограничне карактеристике, чак и

10 За шире о дилемама у вези са међународно-правним регулисањем питања управљања шумама видети Eikermann 2015; Gordeeva 2021.

11 Управљање океанским ресурсима предмет је посебне групе међународних уговора у чијем централном делу се налази Конвенција о праву мора. Због ограниченог простора ова питања у раду остављамо по страни.

онда када се ради о водама које на први поглед немају прекогранични карактер). У том смислу развијен је читав низ међународних уговора на свим нивоима (од глобалног преко субрегионалних и регионалних до локалних), који имају за циљ регулисање односа између држава у поводу различитих видова коришћења водних ресурса. Осим Конвенције о праву непловидбених коришћења међународних водотокова, за регион Економске комисије УН за Европу којем и Република Србија припада, посебан значај има Конвенција о заштити прекограничних водотокова и међународних језера.¹²

За разлику од водних ресурса, где се „ресурсни” карактер посебно наглашава у бројним међународним уговорима, ваздух се у међународним уговорима најчешће не разматра као „ресурс” сам по себи. Мере којима се регулише заштита ваздуха најчешће су усмерене на питања управљања ваздухом за који је прекогранични карактер неупитан. Могуће је да су природа ваздуха, човеков већ изграђени однос према ваздуху као нечему што се подразумева и што се, најчешће, доживљава као ствар која нам сама по себи припада, карактер ваздуха (као предмета уређивања), узроци и последице угрожавања квалитета ваздуха, итд. допринели ситуацији у којој се о ваздуху говори скоро искључиво као проблему када су концентрације загађујућих материја ван оквира прописима прописаних. Регулисање заштите ваздуха на регионалном нивоу (Економска комисија УН за Европу)¹³ углавном је засновано на циљевима који се састоје у заштити здравља, а правне димензије „ресурсног” карактера ваздуха би тек требало пажљиво елаборирати.

Сложеност расправе о „клими” као природном ресурсу проистиче из актуелности и сложености проблема који се најчешће везују за климатске промене (онако како се оне данас разумеју у релевантним међународним уговорима). Везе између климатских промена и природних ресурса често се разматрају са становишта утицаја промена климе на природне ресурсе (Banai 2016; Williams 2020). Међународно-правна регулатива је углавном усмерена ка заштити „климе” у контексту (често катастрофичних) процена различитих сценарија развоја ситуације и примена мера ублажавања

12 Правила дефинисана у овим међународним уговорима односе се, између осталог, на коришћење међународних водотокова и њихових вода за различите потребе, осим пловидбе, мере заштите, очувања и управљања, затим, спречавање, контролу и смањење загађивања вода које изазива или може изазвати прекогранични утицај, разумно и правично коришћење прекограничних вода, очување екосистема, истраживање и развој, размену информација, системе упозоравања и узбуњивања, узајамну помоћ, одговорност за штету, решавање спорова поводом коришћења водних ресурса, итд.

13 Мисли се на Конвенцију о прекограничном загађивању ваздуха на великим удаљеностима са протоколима.

климатских промена и адаптације на климатске промене.¹⁴

Енергија је предмет регулисања дела међународних уговора који се могу повезати и са међународним правом животне средине. Ипак, примарни концепт заснован је на потребама задовољавања захтева који се тичу тзв. енергетске безбедности која је постала једно од основних питања савремених међународних односа (Bruce 2013, 25). Производња и коришћење (као и друга сродна питања) неких видова енергије регулисани су правилима међународног права. У посебној групи се налазе међународни уговори закључени у оквиру Међународне агенције за атомску енергију. Међутим, обновљиви извори енергије препуштени су скоро у целини националним прописима и/или инструментима регулисања закљученим у оквиру регионалних међународних организација (Oniemola 2013).

ГЛОБАЛНИ ПАКТ ЗА ЖИВОТНУ СРЕДИНУ И ПРИРОДНИ РЕСУРСИ

Природни ресурси се експлицитно спомињу у преамбули Глобалног пакта за животну средину¹⁵ тако што се „потврђује потреба да се, уз коришћење природних ресурса, обезбеди да екосистеми буду отпорни и да наставе да пружају основне услуге, чиме се чува разноврсност живота на Земљи и доприноси људском благостању и искорењивању сиромаштва” (ал. 6). Овим је веза са већ анализираним Конвенцијом и биолошкој разноврсности јасно наглашена. Осим тога, већ у другој алинеји преамбуле документа упућује се на Светску повељу о природи (1982), Декларацију УН о човековој средини (1972) и Декларацију Конференције УН о животној средини и развоју (1992), којима се, такође, наглашава потреба изградње и јачања правила заштите животне средине и природних ресурса. Значај „екосистема” се посебно наглашава у Глобалном пакту. Полазећи од констатације да се „учава да се Планета суочава са невиђеним губитком своје биолошке разноликости што захтева хитно деловање” (ал. 5), промовише

14 За шире од правним аспектима управљања у области климатских промена видети Тодић 2014.

15 По својој структури Глобални Пакт за животну средину личи у целини на међународни уговор и структуриран је у 26 чланова са преамбуларним делом (који садржи 11 алинеја). Садржај норми у Пакту јасно показује да се полази од права човека, па се преко дужности различитих субјеката у вези са животном средином формулишу извесна правила (начела) која би требало до обавезују све ради остваривања циљева у области животне средине. Процедурални аспекти остваривања циљева у области животне средине заузимају посебно место и у том смислу се наглашава значај правила која се односе на приступ информацијама, учешће јавности и приступ правди.

се и посебан однос према екосистемима. То је учињено у члану 13. (обавеза страна уговорница да унапређују научна сазнања о екосистемима и утицају људских активности), члану 16. (јачање отпорности за одржавање и обнову разноврсности и капацитета екосистема) и члану 18. (обавеза сарадње „у доброј вери и у духу глобалног партнерства” како би се очувао, заштитио и обновио „интегритет Земљиног екосистема и заједнице живота”).

За управљање природним ресурсима питање разумевања смисла одрживог развоја има фундаменталан концепцијски значај. А на одрживи развој се скреће посебна пажња. У преамбули се констатује да су стране уговорнице „одлучне унапређивати одрживи развој који свакој генерацији омогућује да задовољи своје потребе без угрожавања способности будућих генерација да задовоље своје, поштујући равнотежу и интегритет Земљиног екосистема” (ал. 8). Овим се оснажује веза са људским правима специфичним за област животне средине и природних ресурса. Дужност бриге о животној средини стављена је у контекст доприоса „очувању, заштити и обнови целовитости Земљиног екосистема” (чл. 2). Носиоци ове обавезе су „свака држава, међународна институција, свака особа, физичка или правна, јавна или приватна.”

Обавеза страна уговорница која се односи на интеграцију захтева заштите животне средине у планирање и примену својих политика и националних и међународних активности има за посебан циљ унапређење борбе против климатских промена, заштите океана и одржавања биолошке разноврсности (чл. 3). На тај начин, стране уговорнице имају обавезу да „теже одрживом развоју” и обезбеде унапређење политике јавне подршке и образаца производње и потрошње који су одрживи и којима се поштује животна средина. Експлицитно се прокламује и принцип „међугенерациске праведности”. Садашње генерације морају осигурати да њихове одлуке и поступци не угрожавају способност будућих генерација да задовоље своје властите потребе (чл. 4), чиме се људска права у вези са животном средином стављају у контекст међугенерациске једнакости. Констатује се да су стране уговорнице „свесне потребе да поштују, промовишу и размотре своје обавезе по питању људских права, права на здравље, права и знања староседилачких народа, локалних заједница, миграната, деце, особа са инвалидитетом и особа у угроженом положају, под њиховом јурисдикцијом” (алинеја 10).

Покушавају се установити и правила од значаја за заштиту животне средине за време оружаних сукоба (чл. 19). Практично

говорећи, Глобални пакт је први међународно-правни документ у области животне средине који садржи јасну одредбу о томе и без посебне референце на релевантне одредбе хуманитарног права, а посебно женевских конвенција.¹⁶ Иако је норма сувише општег карактера, њено постојање јасно показује покушај аутора да основна правила заштите животне средине формулишу у једном документу.

Ипак, треба констатовати да Глобални пакт за животну средину не садржи посебне и јасне одредбе које се односе на међународну трговину и инвестиције, мада би се неколико одредби могло сматрати релевантним и за ова питања. На пример, установљава се обавеза да се стране уговорнице и субнационални субјекти „суздржавају од допуштања активности или усвајања норми које утичу на смањење глобалног нивоа заштите животне средине која се гарантује важећим прописима” (чл. 17). То би могло да значи и уједначено поступање према инвеститорима и забрану снижавања стандарда заштите који су већ прописани зарад неких специфичних разлога.

ЗАКЉУЧАК

Имајући у виду значај природних ресурса за односе у међународној заједници изгледа да је међународно-правни аспект управљања и заштите природних ресурса на изванредан начин запостављен. Најпре, међународно-правна регулатива којом се регулише управљање и заштита природних ресурса није систематизована у јединственом документу (или документима) и може се пронаћи у различитим областима међународног права. Анализа показује да је једна од основних карактеристика управљања природним ресурсима у међународном праву фрагментаран приступ и постојање више различитих правних празнина. Централни део норми које се односе на природне ресурса припада међународним уговорима у области животне средине, иако се у детаљнијој анализи не би смеле губити из вида и норме других области међународног права. Најразвијенијим правилима међународног права која се односе на природне ресурсе могу се сматрати норме садржане у међународним уговорима у области вода. У односу на неке природне ресурсе (нпр. шуме) недостају одговарајућа правила заштите и међународни уговори глобалног карактера. Кључне карактеристике

16 У члану 19. је прописано да „у складу са својим обавезама према међународном праву” државе треба да „предузму све изводиве мере за заштиту животне средине у вези са оружаним конфликтима.”

савременог приступа управљању природним ресурсима засноване су на концепту тзв. одрживог развоја чије се елементи могу пронаћи и у неким међународним уговорима. Глобални пакт за животну средину има интенцију да на свеобухватан начин постави основна правила заштите животне средине, укључујући и заштиту природних ресурса. Ипак, чини се да су правила која прописује овај документ и даље далеко од потреба координисане примене мера управљања заједничким природним ресурсима и решавања бројних отворених питања између држава.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Ђајић, Сања В. 2016. „Фрагментација међународног права и специјални правни режими.“ *Зборник радова Правног факултета*, 50 (2): 439–459. doi: 10.5937/zrpfns50-11905.
- Тодић, Драгољуб. 2014. *Климатске промене у праву и реформа система управљања*. Београд: Институт за међународну политику и привреду.
- Тодић, Драгољуб. 2021. „Природни ресурси у међународним уговорима – од суверених права држава до заједничке бриге човечанства.“ *Страни правни живот*, 3: 391–405. doi: 10.5937/spz65-32847.
- Aguila, Yann. 2020. “A Global Pact for the Environment: The Logical Outcome of 50 Years of International Environmental Law.” *Sustainability*, 12 (14): 1–17. doi: 10.3390/su12145636.
- Angeli, Oliviero. 2017. “Self-Determination and Sovereignty over Natural Resources.” *Ratio Juris*, 30 (3): 290–304. doi: 10.1111/raju.12148.
- Banai, Ayelet. 2016. “Sovereignty over natural resources and its implications for climate justice.” *WIREs Clim Change*, 7 (2): 238–250. doi: 10.1002/wcc.383.
- Barral, Virginie. 2016. “National Sovereignty over Natural Resources: Environmental Challenges and Sustainable Development.” In: *Research Handbook on International Law and Natural Resources*, (eds.) Elisa, Morgera and Kati, Kulovesi, 3–25. UK: Northampton, MA; USA: Edward Elgar Publishing, Cheltenham.
- Bilder, Richard B. 1980. “International Law and Natural Resources Policies.” *Natural Resources Journal*, 20 (3): 451–486.
- Bruce, Stuart. 2013. “International Law and Renewable Energy: Facilitating Sustainable Energy for All.” *Melbourne Journal of International Law*, 14 (1): 18–53. doi: 10.3316/agispt.20133023.

- Cotula, Lorenzo. 2020. “(Dis)integration in Global Resource Governance: Extractivism, Human Rights, and Investment Treaties.” *Journal of International Economic Law*, 23 (2): 431–454. doi: 10.1093/jiel/jgaa003.
- De Lassus St-Geniès, Geraud. 2020. “The Outcome of the Negotiations on the Global Pact for the Environment: A Commentary.” *Sustainability*, 12 (3): 1–12. doi: 10.3390/su12030877.
- Ebbesson, Jonas. 2014. “Social-Ecological Security and International Law in the Anthropocene.” In: *International Law and Changing Perceptions of Security*, eds. Jonas, Ebbesson, Marie Jacobsson, Mark Klamberg, David Langlet, and Pål Wrangé. Nijhoff: Brill.
- Eikermann, Anja. 2015. *Forests in International Law, Is There Really a Need for an International Forest Convention?* Switzerland: Springer Nature Switzerland AG.
- Funder, Mikkil, Cold-Ravnkilde, Signe Marie, Ginsborg Ida Peters, Nanna Callisen Bang. 2012. *Addressing Climate Change and Conflict in Development Cooperation Experiences from Natural Resources Management*, DIIS REPORT 2012: 4, Copenhagen.
- “Global Pact for the Environment. Draft Global Pact for the Environment”. <https://globalpactenvironment.org/uploads/EN.pdf>, Last accessed March 16, 2022.
- Gordeeva, Elena M. 2021. “Evolution of the International Forest Regulation.” *Kutafin Law Review*, 8 (2): 155–198. doi: 10.17803/2313-5395.2021.2.16.155-198.
- Meshel, Tamar. 2018. “Inter-State Fresh Water Dispute Resolution: Some Reflections on River Basin Organizations as Arbitral Institutions.” *Yearbook of International Environmental Law*, 29: 55–76. doi: 10.1093/yiel/yvz064.
- Miranda, Lillian Aponte. 2012. “The Role of International Law in Intrastate Natural Resource Allocation: Sovereignty, Human Rights, and Peoples-Based Development.” *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, 45 (3): 785–840.
- Mwanika, Philip Arthur Njuguna. 2010. *Natural Resources Conflict Management Processes and Strategies in Africa*. Pretoria: Institute for Security Studies.
- Natarajan, Usha, Khoday, Kishan. 2014. “Locating Nature: Making and Unmaking International Law.” *Leiden Journal of International Law*, 27 (3): 573–593. doi: 10.1017/S0922156514000211.
- Oniemola, Peter Kayode. 2013. “International Law on Renewable Energy: The Need for a Worldwide Treaty.” *German Yearbook of International Law*, 56: 281–314.

- Romanin Jacur, Francesca, Bonfanti, Angelica, Seatzu Francesco. 2015. eds. *Natural Resources Grabbing: An International Law Perspective*, Boston: Brill, Nijhoff, Leiden, Trouwborst, Arie, Blackmore, Andrew, Boitani, Luigi, Bowman, Michael, Caddell, Richard, Chapron, Guillaume, et. al. 2017. “International Wildlife Law: Understanding and Enhancing Its Role in Conservation.” *BioScience*, 67 (9): 784–790. doi: 10.1093/biosci/bix086.
- UNEP. 2005. *Register of International Treaties and Other Agreements in the Field of the Environment*. UNEP/Env.Law/2005/3. Nairobi: United Nations Environment Programme.
- UNEP. 2009. *From Conflict to Peacebuilding The Role of Natural Resources and the Environment*. Nairobi.
- UNGA. 2018. *Towards a Global Pact for the Environment*. A/RES/72/277, May 14 2018.
- United Nations. “Multilateral Treaties Deposited with the Secretary-General.” *United Nations*. Last accessed March 11 2022. https://treaties.un.org/pages/Treaties.aspx?id=27&subid=A&clang=_en.
- Williams, Stephen, Hobday, Alistair J, Falconi, Lorena, et al. 2020. “Research priorities for natural ecosystems in a changing global climate.” *Glob Change Biol*. 26 (2): 410–416. doi: 10.1111/gcb.14856.

Dragoljub Todić

Institute of International Politics and Economics, Belgrade

NATURAL RESOURCES IN INTERNATIONAL ENVIRONMENTAL LAW AND THE GLOBAL PACT FOR THE ENVIRONMENT

Resume

The paper presents the basic sources of international environmental law that regulate the management and protection of natural resources. The introductory part points out certain methodological issues and difficulties in defining the term “natural resources”. The importance of regulating the protection and management of natural resources as a cause of conflict between states is emphasized. The central part of the paper is dedicated to the analysis of international legal frameworks for the management and protection of natural resources. It is pointed out that norms of importance for natural resources are found in different areas of international law (environment, investments, human rights, humanitarian law, etc.). Relevant international agreements in the field of environment are analyzed in particular. The second part of the paper discusses the content of the provisions of the Global Pact for the Environment that are important for natural resources. The main goal of this paper is to examine the relationship of international environmental agreements to natural resources. The paper discusses the thesis that the management and protection of natural resources are not regulated in a comprehensive way and that the Global Environment Pact is one of the attempts to build an integrated approach.

Keywords: natural resources, environment, international treaties, sustainable development, investment, human rights, Global Pact for the Environment.

* Овај рад је примљен 3. априла 2022. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 9. маја 2022. године.